

Fruktstilleben på tåg

Novell av Magdalena Nordin, 2020.

För ett tag sedan fick jag höra att jag blivit en tråkig konstnär sen jag börjat med keramik. Att jag var roligare förr då jag la ut olika sexiga dansvideos på nätet och skrev provocerande inlägg på min blogg. Det stämmer att jag blivit tråkig, även om jag aldrig blivit någon keramikkonstnär. Under en kort period testade jag lera, bland annat genom att göra dekorativa kakelplattor med reliefer som föreställer duvor.

För första gången i mitt liv finner jag det mer meningsfullt att plantera om blommor än att hålla på med konst. Alla mina konstnärliga processer har stannat av. Har slutat skriva, slutat dansa och slutat blogga. Orkar inte göra konceptuella projekt. Successivt jag har jag försvunnit från radarn, dels för att jag tröttnat på internet, men också rent fysiskt då jag skaffat mig ett stadigt liv och flyttat ut i ett hus på landet.

Det kom en brytpunkt för ett par år sedan då jag fick nog av att vara dekadent konstnär och bo i en etta med en madrass på golvet och dusch i källaren. Någonstans där kastade jag in handduken och bestämde mig för att bli bildlärare. Jag såg det som en biljett ut ur allting. Jag fixade ett lärarleg och två år senare firade jag mig 39-årsdag med en fast anställning, huslån på banken och installation av en luftvärmepump.

Jag tror att jag förställde mig bildläraryrket som en förlängning av konstnärligt skapande. Fast istället för att fokusera på min egen konstnärliga process, så skulle blicken riktas mot andra. Jag visualiserade mig själv som en framgångsrik konceptkonstnär med massvis med konstnärsassistenter, ungefär som Andy Warhol. Att jag ger olika uppdrag och instruktioner och tittar på när ungdomar utför detta.

Riktigt så ser inte uppdraget ut inom skolan.

Det är otroligt intressant att läsa styrdokument och läroplaner. Gärna från olika tidsperioder. Skolverkets läroplan från 1980 innehåller t ex väldigt mycket beskrivningar om hur vi ska fostra eleverna in i föreningsliv och facklig kamp. Om man läser kursplaner för ämnet bild från olika tidsperioder så kan man se att det gått från att vara ett skapande ämne till att bli ett språkligt ämne. I årskurs 9 ska man enligt dagens kunskapskrav kunna ”framställa olika typer av berättande och informativa bilder som kommunicerar erfarenheter, åsikter och upplevelser med ett utvecklat bildspråk och relativt väl genomarbetade uttrycksformer så att budskapet framgår”. I gymnasiets kursplan lyder ämnets syfte så här: ”Undervisningen i ämnet bild ska syfta till att eleverna utvecklar kunskaper om och färdigheter i hur bilduttryck konstrueras, framställs och används för kommunikation.”

En annan central del i kursplanen är förmåga att tolka, analysera och kritiskt granska olika typer av bilder. Någon gång i slutet av 70-talet kom ett antal pedagoger som tyckte konst hade för låg status, vilket innebar att bildämnet fick låg status. Därför bestämde man sig för att minska inriktningen mot konst och att det istället skulle bli mer som ett ”riktigt ämne”. Bildundervisningen skulle bli konsumentfostrande, där man lärde barn och unga att kritiskt granska olika typer av bildbudskap i media. I ett nummer av tidskriften VI från 1980 uttrycker sig en progressiv bildlärare så här:

”De unga får sin mesta information genom bilder, och lär man sig inte kontrollera det blir man en passiv konsument, en bildanalfabet. Och det är farligt.”

En liknande artikel går att hitta från 2015 i Skolvärlden, då en blivande bildlärare skrivit ”Dags att måla om bildämnet”:

”Dagens bildämne är kommunikativt. Det får inte reduceras till enbart praktiskt-estetiskt, skapande, paus, hjälpmedel eller verktyg. /.../ Vi pratar ofta om hur viktigt det är med läsförståelse och förståelse för omvärlden för att våra barn ska kunna växa upp till demokratiska medborgare. Ändå kastar vi ut dem i ett hav av bilder utan flytväst och utan att lära dem simma. Ett kritiskt tänkande kring bilders tillkomst, syfte och sändare är en förutsättning för att inte vara lättpåverkad av propaganda och reklam.”

Jag bor i Gästrikland och pendlar till Uppsala. Det blir ungefär 4-5 timmars pendling varje dag och om man slår ihop alla mil jag reser i arbetet på ett år, så motsvarar det ett varv runt jorden. På ett sätt kan det vara en frihetskänsla att dra iväg till en akademikerstad och slippa det som ibland kallas för ”Sveriges anus”. Gävle är som en by i mentaliteten, fast med 100 000 människor. Det är svårt att överleva som mesig akademiker här. Som att de fastnat i högstadiet fast de är närmare 40, då de fortfarande inte lärt sig att en lågmäld person inte är samma sak som en inkompetent person. Visar man minsta osäkerhet är risken stor att du blir överkörd av någon som inte har koll på någonting. Gävlebornas klädstil är dessutom helt obegriplig. Som att de försöker se ut som Natti Natasha, med lösögonfransar och korta linnen, plus en massa fula tatueringar. Om de lyckats göra en karriär t ex som mellancheff på kommunen och vill se mer seriösa ut, så väljer de billiga businesswoman-kläder i plastiga material, ungefär som bilder på sexiga kontorsflickor som brukar fronta hemsidor på oseriösa telemarketingföretag.

Höstlov. Det var inte så här jag föreställde mig livet som högutbildad tjänsteman. Som att jag fullständigt sliter ut mig. Mycket av tiden går åt till att hitta strategier för att minska den kognitiva belastningen. Undvik att köra bil. Undvik sociala aktiviteter. Lyssna inte på musik. Denna gång ska jag inte vara kanariefågeln i gruvan, som offras för att upptäcka var det är osunt att vara. Jag ska gå ut som en segrare med bra lön och goda referenser. Någon annan får agera levande konstprojekt som synliggör alla dysfunktionella strukturer genom sin egen undergång.

Fredag. Dricker rödvin som att det vore mitt heroin. Men min största hobby är ändå mat. Jag använder en stor del av min lediga tid till att läsa olika recept på nätet. Brukar drömma om att få ha en lyxig övre medelklassbjudning, med fördrink som man hittar på ELLE mat & vin. Mitt senaste fördjupningsprojekt är en maträtt som heter "ägg i gelé" eller på franska "oeufs en gelée". Det är en slags aladåb som innehåller ägg, buljong, skinka och några dekorativa grönsaker. Det verkar vara en hel värld, då det finns oändliga variationer på denna rätt. Hittade även några finare franska restauranger som verkar ha oeufs en gelée på sin meny. Skulle vilja bli expert på att laga detta.

Måndag morgon, sitter på tåget. Avundas alla resenärer med resväskor och något lättsamt i blicken.

Har svårt att klara av mina arbetsuppgifter. Så jävla deprimerande att lägga hela sin vakna tid på något som man inte kan behärska.

Tåg hem. Botar tröttheten med att surfa matporr. Fastnar i ett videoklipp på nätet med en instruktion om hur man tömmer ägg och sedan fyller dem med Jello. När fyllningen stelnat några timmar i kylen så tar man fram och skalar gelatinäggen. Alla har en unik färg i glad karamellfärg.

Livet känns meningslöst.

Drömmer om framgång. Laddar hem TikTok på min telefon. Flödet verkar mest bestå av dansvideos, djurvideos och instruktioner på olika pyssel. Tänker ut några klipp som snabbt skulle kunna bli virala. En bit bort från min bostad finns en åker där det brukar sitta ungefär 100 svanar. Jag borde klä ut mig till något roligt, springa ut på åkern och se hur de aggressiva svanarna reagerar. Samtidigt blir jag trött av tanken att filma, redigera och i allmänhet ta del av en massa rörliga klipp.

Upptäcker att jag har svårt att tänka i längre tankeprocesser. Att skriva blir näst intill omöjligt. Jag brukar föreställa mig tankar som bollar som flyger omkring i ett luftrum och att dragningskraften eller muskelkraften blivit för svag för att samla dessa och knyta ihop något nytt. Kommer att tänka på boxaren Mohammed Ali. Han berättar i en intervju att han blev långsammare med åldern och var därför tvungen att byta strategi under sina matcher. Jag tänker att jag blivit avdankad och inte har samma spänst i sinnet. Att jag måste hitta en meningsfull syssla som inte kräver samma kognitiva förmåga.

På en ostädad hylla i bildsalen hittar jag en plastlåda överfylld med kladdkriter. Kommer att tänka på värdelösa Gästrikland. Det är väl ingen direkt nyhet att bildlärare har låg status, men i Gävletrakten är nog bildlärare det yrke som har absolut lägst status förutom konstnär. De är kanske inte helt emot skapande ämnen så länge det handlar om kunskaper som man har nytta av i framtiden, som design där man lär sig massproducera vulgära plastbitar i en 3D-skrivare. Eller mer entreprenöriella inslag där man samarbetar med olika företag och låter ungdomarna ta olika typer av foton till en produktkatalog. En gång hade jag en medarbetare som växt upp med en förälder som var framgångsrik konstnär och för att bearbeta sin dåliga uppväxt så riktade han allt sitt hat mot allt som hade med konstnärligt skapande att göra. Bildlärare som var mer "old school", med mycket fokus på hantverksmässiga tekniker sågs som ett hot mot hela verksamheten, som skulle dra ner hela den estetiska inriktningen i nån slags mossig smuts. "Vi vill ha en medialärare, inte en bildlärare som ritar med kriter" kunde han säga.

Jag stoppar på mig några kriter i väskan innan jag går hem för dagen. Tåget är fullsatt. Efter några stationer börjar mängden resenärer tunnas ut och jag tar upp ett ritpapper. Har inga idéer om vad jag ska rita. Tittar mig runt men får ingen inspiration. Till slut tar jag av mig mössan och lägger upp på bordet och försöker teckna av den. Märker att jag blivit ringrostig och trög, har tappat den där säkra snabba känslan och måste studera allt metodiskt och noga. Försöker få till varje veck, materialet i tyget, ljuset och skuggan och det som jag ser bakom. Bitar av kladdkritorna ramlar ner på golvet och tycker lite synd om tågstädarna som inte har räknat med denna ganska besvärliga städning av intrampade bitar av feta pigmentstarka kriter. Tåget stannar till och jag inser att jag är framme i Gävle. Samlar snabbt ihop mina saker för att inte missa min station.

Ny dag avklarad. Ibland när allt känns extra påfrestande brukar jag sätta mig på ett ABF-café en stund innan hemfärd. Det känns som att 99% av de som är i den lokalen inte skulle överleva en dag i det vanliga samhället.

Tid för avgång. Jag klämmer in mig på ett ledigt säte i en av vagnarna. Sitter och stirrar på det tomma ritpapperet. Har ingenting att säga. På något konstigt sätt har jag en inre förväntning på mig att jag fortfarande ska sitta 40 år gammal och tänka på konst dygnet runt. Har släpat med mig en matkasse på tåget, då jag passade på att göra min helghandling på centralstationen. Börjar rota i kassen i hopp om att hitta någon inspiration. Plockar upp några frukter som jag lägger upp på bordet och arrangerar som ett stilleben. Försöker få till en snygg komposition. Jag vet inte alls vad jag håller på med, men av någon anledning finner jag en tillfredsställelse av att hålla på med detta.

Det är inte helt oproblematiskt att teckna fruktstilleben på tåg. Överallt sitter nyfikna resenärer som gärna vill kommentera. En äldre man mitt emot som säger ”jag ser att du har talang, det där tycker jag du ska fortsätta med”. En annan som pratar engelska går fram och fotar av teckningen och försöker sedan ge mig sitt telefonnummer. Det var inte det här som var tanken, jag vill ju helst bara försvinna bort.

Jag vill inte berätta någonting längre. I rollen som tjänsteman utsätts man dessutom för en enorm exponering. Är inte lika kaxig nu som när jag var en dekadent konstnär. Vill inte att någon ska få en endaste bit av mig. Jag vill inte dela en enda tanke och ingen ska få insyn i mitt privatliv. Ingen ska få se hur jag ser ut. Tänker på bloggaren Kenza som filmade hela sin förlossning och delade den med sina bloggläsare. Jag vill inte sprida mina åsikter och är ointresserad av vad andra tycker och tänker. Vet inte ens om det är lönt att fortsätta skapa, med den utgångspunkten.

Det är inte ovanligt att bildsalar är som ett museum över bildämnets historiska utveckling under 1900-talets senare hälft. I skåp kan det ligga allt från gamla digitalkameror till fullt fungerande VHS-kameror med sladd. En gång hittade jag ett jag ett omfattande diabildsarkiv på flera tusen konstbilder. Om det finns förråd är det sannolikt att du hittar en hel uppsättning av screenramar samt utrustning för att göra koppargrafik. Man kan se att bildsalar oftast har flyttats från en större lokal till en mindre och att lärare har haft svårt att göra sig av med tekniker som annars skulle ha fått plats i något som mer liknar en verkstad. Bokhyllorna brukar vara bra ställe om du vill ägna dig åt industristöld. Mina bästa fynd är en bok om Fluxus, samt en bok om Göticismen skriven av Sven Sandström. Har även hittat ett gäng bruna arkivboxar som innehåller en näst intill komplett samling av kulturtidskriften Paletten från år 1945 till år 2003.

En timmes egen planeringstid. Sitter ensam kvar i bildsalen. Har inte lyckats hålla uppmärksamheten fullt ut, vilket gör att de flesta har glömt att städa. Jag tar upp en pensel ur slasken som är överfull med smutsigt vatten. Plockar fram en lättflytande billig färg i enlitersflaskor som jag tror ska likna gouache. För en stund förvandlas min arbetsplats till min egen ateljé och jag drömmer mig bort till 1900-talet då konstskapande var förknippat till en mystisk rockstjärnetalang. Förmiddagens intryck trängs undan och jag går helt och hållet upp i färg och form. De tjocka färgerna blandas okontrollerat med varandra och det påminner lite om Bengt Lindströms målningar. Arbetet avbryts av att någon kommer in eftersom lokalen ska användas till annat. Jag låtsas att jag håller på med något viktigt samtidigt som jag snabbt plockar undan alla grejer och låser in dem i bildsalens enda skåp.

Det är många som har åsikter om bildämnets existens. Ibland stöter jag på insändare som argumenterar för att estetiska ämnen ska få större plats i utbildningarna. Argumenten är många, det kan t ex handla om att öka demokratin eller att folk ska lära sig mer TV-

spelutveckling. Självt är jag mån om det av egoistiska skäl eftersom jag investerat i en utbildning och vill fortsätta jobba. Däremot funderar jag ofta på konstnärligt skapande.

Jag brukar föreställa mig ”konstens mening” som en diffus känsla som finns i oss. Vi behöver sällan hitta argument för att motivera varför det är viktigt. Men problemet är ifall man allt oftare stöter på människor som helt enkelt inte har det i sig. Jag tänkte mig att vi en gång tiden resonerat oss fram till varför konst och kultur är viktigt och som sedan har förts vidare i några generationer och blivit förkroppsligat, utan att vi egentligen vet var vår övertygelse kommer ifrån. Och att det kan vara bra att kolla upp vad som egentligen har sagts.

På bibblan hittar jag en bok som heter ”Konstens betydelse”, skriven av Madelaine Hjort. Den gavs ut 2015 och hon har även gett ut en bok som heter ”Den demokratiska staden”. Författaren verkar självsäker, då hon utan någon som större förklaring tar hon för givet att alla tycker att de stora institutionerna står för den offentliga demokratin och att t ex Moderna museet borde göra fler småprojekt i Skärholmen. Hennes egna meriter består av: Expert på Skolverket, suttit i Statens kulturråd, arbetat på högskola, statliga och kommunala myndigheter mm. Som jag förstår har boken tillkommit i utbildningspolitiskt syfte och den rymmer allt från konstens roll i samhället, demokrati och yttrandefrihet, till skolans och bibliotekens roll i det hela. Innan hon går vidare sin argumentation, reder hon ut några begrepp kring själva skapandet:

”Många vill tro att konst är lika med lust och kreativitet. Att skapandet är vackert, skönt och berättar människans bästa. Att kreativitet med nödvändighet är något som är förbundet med något som är positivt i tillvaron. Men tyvärr är det en lögn och en missuppfattning. Konst är lika farlig som människan är farlig.”

Hennes huvudtes är att konsten utgör en viktig röst i det öppna samhället och hon beskriver också konstarnas som den fjärde statsmakten. Så här formulerar hon konstarnas syfte:

”Det enskilt viktigaste argumentet för att motivera eller tala om betydelsen av konstarnas närvaro och gestaltning i det demokratiska samhället är inte primärt dess eventuella skönhet, upplevelsekväligheter, arbetsprocesser eller förmåga att passa in i nöjesbranschen eller förmåga att agera ekonomiskt objekt på en marknad vilka är motiv som ofta framförs. Det enskilt viktigaste argumentet för ett demokratiskt samhälle är att konsten utgör den enskildes röst som genom verket möter den enskilda människan och medborgaren.”

Jag bläddrar i boken och hittar några illustrationer i färg. På en sida ser jag ett foto där fyra tonårstjejer står på rad och blickar ut mot något som kan vara en horisont. De står i ett mörkt rum. På sig har de vita särkar och de har vitt teatersmink i ansiktet. På fotot har de lagt på en text där det står ”WHAT’S YOUR DREAM?”. Ett uppslag visar förintelsemonumentet och på nästa sida finns en bild från utställningen Ecce homo. Jag bläddrar vidare till ett foto på två barn som bär masker och står i en gränd. Hittar även en fotoshoppad bild på en person som har tio ögon i sitt ansikte.

En annan konstpedagog som jag har börjat läsa är Herbert Read. Hans texter skrevs i början av 1900-talet och ogiltigförklarades på lärarutbildningen redan på 70-talet av förståeliga skäl, eftersom han är rätt problematisk, då han blandar anarkism med extremt detaljerad social ingenjörskonst. Herbert Reads mest kända bok är ”Uppfostran genom konsten”. Den bygger på idén att man implementerar en demokratisk fostran i utbildningssystemet genom att låta eleverna ägna sig åt fritt konstnärligt skapande. På så vis kommer de att bli frigjorda från

auktoriteter och börja växa organiskt som en vilt förgrenad planta. När människan genomgått denna frigörelseprocess, gärna genom att göra abstrakt konst, så kommer det leda till en demokratisk revolution.

Det är väldigt fascinerande att läsa Herbert Read, man kan väl säga att han är rätt spretig och ibland motsägelsefull. En del menar att han är en ren propagandist. Ofta refererar han till Freud uppmanar människan till att skapa för att samhället inte ska riskera att hamna i en neuros. Ett av hans signum är att han ser samhället som en dubbeldäckare, där konsten fungerar som en motvikt till vår mekaniserade värld. Han anser att om ungdomar får ägna sig åt skapande så kommer de "bära i sina själar det naturliga motgiftet mot objektiv rationalism".

Herbert Read verkar skilja sig något från Madelaine Hjort i synen på kommunikation. Han anser att konst som förmedlare begränsar den konstnärliga friheten eftersom konstnären måste anpassa sig till ett "fastställt samförståndsområde", ett kulturmönster som han anser har skapats av en aristokrati. Han kritiserar också den socialistiska konsten som utgått från Tolstojs idéer om att konst lätt ska begripas av folket:

"Det kan vara en stil av biblisk enkelhet, lämpad för bönder, vilket Tolstoj fann önskvärt, eller det kan vara så kallad socialistisk realism, vilket är löpande journalistik kryddad med politisk och vetenskaplig jargong. I varje sådant fall begär man att konstnären skall ge avkall på sin personliga stil, skriva på ett förenklat språk, måla förenklade bilder, komponera förenklade melodier. Den vägen kan bara leda till utarmning av konsten och innebär förvisso ett suveränt förakt för folkets intelligens. Jag skulle vilja gå till den motsatta ytterligheten och hävda att varje konstnärs stil, i den mån den troget uttrycker sitt väsen, förmedlar väsentliga budskap."

Jag kan avundas expressionisterna som var verksamma i början av 1900-talet, eftersom de bara kunde måla av ganska vanliga saker som t ex en blomvas och ändå tyckte folk att det var intressant. Undrar om det överhuvudtaget går att göra så 2020. Framförallt är det så lätt att det ser ut som amatörkonst. Konstutställningar i obygderna som arrangeras av olika konstföreningar brukar ofta bestå av skogsmotiv, diverse köksbord med grejer eller t ex dockor som de målat av. Har man en gång i tiden passerat den smala gatekeepern och blivit "riktig konstnär", så vill man helst inte ta ett steg bakåt. Tyvärr verkar det som att jag blivit omsprungen av de flesta, undrar om jag någonsin kan komma ikapp.

Har börjat använda all min pendlings-tid till att teckna allt runt omkring mig. Stadsmiljöer och mera fruktstilleben. Smygtecknade människor på stationen. Ju meningslösare motiv desto bättre. Tar av mig mina skor och tecknar av. En krukväxt i plast i väntan på byte till tåg. Ostfrallor på Pressbyrån och träd utanför fönstret.

När jag inte tecknar så försöker jag läsa böcker som ger mig inspiration. Att teckna förlagor känns osexigt. Dessutom är jag less på bilder och foton. Men det beror också på att jag har börjat läsa sociologen Jean Baudrillard. Jag hittade åt honom av en slump då jag kom över en gymnasiebok i sociologi. Enligt läroboken så har Baudrillard blivit känd för sin teori om hyperverklighet, som jämförs med Matrix och det innebär att vi lever i en simulerad värld. Genom att vi upplever världen genom bilder och olika typer av media, kommer vi längre bort från det verkliga livet.

"Amerika", som gavs ut 1986 av Baudrillard, handlar mycket om detta. Han anser att hela USA är ett simulerat samhälle och att amerikanerna inte ens känner till något annat än

hyperverklighet. Han beskriver landet som ett enda stort hologram med alla sina upplysta skyltar och andra högteknologiska kommunikationshjälpmedel.

”Skratten i den amerikanska televisionen har ersatt kören i den grekiska tragedin.”

Om jag ska sammanfatta boken i övrigt så är det en slags reseskildring i USA på 80-talet, där han på ett pekoralt sätt ondgör sig över det perfekta och kulturlösa samhället. Joggarna på stranden blir skenande hästar utan betsel och han ser dem som de Sista Dagarnas Heliga och som är huvudrollsinnehavare i en mjuk apokalyps. De senaste köksredskapen blir en metafor för avståndet i mänskliga relationer, t ex kastrullen som är tillverkad i ett artificiellt släppmaterial som gör att ingenting kan nudda botten, som en slags ”avståndskokning där kastrullen kommunicerar värme till vattnet utan att vidröra det”. I New York betraktar han en breakdansare:

”Rap-gymnastiken är ett slags akrobatiskt kraftprov där man inte förrän slutet märker att det är dans, när den stelnar i en lättjefull, likgiltig position (armbågen mot marken, huvudet nonchalant lutat mot handflatan, som man kan se på de etruskiska gravarna). Denna plötsliga orörlighet får mig att tänka på en kinesisk opera. Men den kinesiske krigaren stelnar till vid handlingens höjdpunkt, medan rapparen stelnar till sedan den avtagit i en hånfull gest. Det är som att de genom att rulla ihop sig och göra spiraler kring sig själva utmed marken grävde ett hål inuti sin kropp, där de intar dödens ironiska och lättjefulla pose.”

Hursomhelst, Baudrillard's teori om hyperverklighet har blivit som ett manifest för mitt skapande. Att utgå från den fysiska verkligheten är mycket svårare, men det uppstår något inom en när man under lång tid står och tittar på ett föremål eller en miljö. Jag ser formen på buskens skugga och lägger märke till den mönstrade marmoreringen i tågets plastgolv. Himlens färg skiner ljusst och vackert i en färgblandning av bränd umbra, ultramarin och vit. Som att jag blir mer vaken. Mitt huvud brinner och på mindre än tre veckor har jag tappat bort två par vantar, en handväska med värdesaker, ett kollegieblock med viktiga anteckningar och en mössa. Varje gång jag försöker tänka så gnisslar det till, ungefär som att jag hade en höftledsartros i varje nervknut i hjärnan. Men så länge jag håller på med mina kriterier så märker jag ingenting.